

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ 1917-1920 рр.

СЕРГІЙЧУК В.І.,
доктор історичних наук, професор

Київський університет
імені Тараса Шевченка

Постійно плекаючи мрію про відродження власної державності, наш народ завжди хотів бачити її соборною, хоч Україна протягом багатьох століть залишалася розірваною між заздрісними сусідами. «Ми, українці, – писав ще 1910 року відомий географ Степан Рудницький, – земля, де живемо, зветься Україною, чи вона під Російською державою, чи під Австрійською, чи під Угорщиною. Бо хоч ділять її кордони, хоч розірвана вона на шматки, але ж один народ, що її заселяє, з одною мовою, вдачею та звичаями. Та не тільки народ лічить українську територію в одну цілісність. Україна також з нинішніх оглядів мусить бути вважана за виразно означену одноцільну територію серед інших територій Європи. Навіть серед незалежних держав мало таких, щоб могли зрівнятися з українською такою географічною особливістю»¹.

І саме з огляду на це I Всеукраїнський національний конгрес, скликаний Центральною Радою в квітні 1917 року, коли наш народ прокинувся до державного життя, заявляє про своє право творити власну соборність. А Українська Національна Рада Петрограду, що представляла там інтереси Центральною Радою, тоді ж подає проєкт до Тимчасового Уряду про об'єднання всіх етнічних земель, де проживають українці, в автономію. Регіон, на який поширюється українська влада, передбачався в складі губерній: Київська, Подільська, Волинська, Полтавська, Чернігівська, Харківська, Херсонська, Катеринославська, прилеглі частини Таврійської, Воронезької, Курської і Бесарабської².

У цьому документі зазначається й таке: «Факультативно Київський з'їзд намітив і Кубанську область у зв'язку із заявленими в цьому смислі на з'їзді побажаннями з боку місцевих представників. Точні кордони Української області, згідно переважанню українського населення, мають бути визначені обласним комісаром за згодою з Центр. Укр. Радою»³.

Це прагнення, підтримане резолюціями українських громад по всій території Російської імперії, знайшло своє вираження в рядках Третього Універсалу Центральної Ради, яким 20 листопада 1917 року проголошувалася Українська Народна Республіка: «До території Української Народної Республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки, як щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів»⁴.

Саме в таких межах і обстоювали українські дипломати територію УНР на мирних переговорах у Бересті (Бресті) в грудні 1917 - лютому 1918 років з центральними державами.

Після підписання Берестейського договору 9 лютого 1918 року, яким визнавалася незалежність УНР з боку Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та Туреччини, українські дипломати в Бересті розпочали переговори про розмежування з делегацією Радянської Росії, яку до цього змусили центральні держави. На запит делегації УНР на засіданні Ради Міністрів УНР 14 лютого 1918 року було визнано за можливе погодитися на укладання миру з урядом Леніна за умови, що «Крим остається під впливом України» і «Весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні»⁵.

Готуючись до переговорів з сусідами в справі розмежування, спеціальна комісія під головуванням сенатора Сергія Шелухина, призначеного старшим делегації Української Держави, визначила державні кордони Української Народної Республіки, зазначаючи таке:

«На підставі етнографічного принципу, з потрібними до його корективами, і основ народнього самовизначення, проголошених в декларації Президента Вільсона, Уряд Української Народньої Республіки, залишаючи остаточне вирішення питання про межі Міжнародному Конгресові Миру, державними межами України вважає:

НА ПШВНЧ: починаючи з заходу по лінії: Сарнаки, Мельник, Високо-Литовськ, Каменець-Литовськ, Пружани, Вигоновське озеро, далі (в межах Мінської губ.) по р.Шарі, на Любашево, М.Круговичі, Локтиші, Чепелі, Погост, далі на Урічча, Пасеки, Глуск, Борову, Нові Степи, далі (в межах Могильовської губ.) на річку Дніпро (4 версти вище Жлобина) на Рагіни, Шепетовичі, по річці Сож до річки Бесіди, далі на Святське, звідти по адміністративній границі Черниговської губ. до Красного Рогу, потім на Семиць, Трубчевськ, по р.Нерусі, по р.Сіву до р.Тари на Алешковичи, Орлію, далі (в межах Курської губ.) на схід на Амонь, Ст.Софронову, р.Свапу й по р.Свалі та Сеймові до Глушкова, звідти на південь на Касторну та Медвінку і на схід до р.Сейма, на Гущино, Лук'янівку, Ст.Оскол та Петропавлівське (Обухівку), потім (в межах Вороніжчини) на Шаталівку,

Ріп'євку, Колбину до р.Дону (вище Коротояка), потім по р.Дону на Ліски, Маслівку, Шостаково, Нижній Кислий, Козлівку, Бутурлінівку, Васильєво (Водяне), Банну і до східньої межі Вороніжчини.

НА СХІД: Східна межа залежить од того, що уявлятиме з себе Донщина: 7 августа 1918 року Україна і Донщина утворили між собою договір, як 2 суверенні Держави. По сьому договору межа між Українською Народньою Республікою Всевеликого Війська Донського показана, починаючи од вищевказаного кінцевого пункту за Банною (у східній межі Вороніжської губ.) по останній адміністративній межі, що відділяє Україну од колишньої області Війська Донського, а саме між останньою і Катеринославською, Харківською та Вороніжською губ., з тим, що Маріуполь належить Україні і що на схід од нього буде прирізане до його площу землі на кілька верст, потрібну для города, таможні, складів, порту і прикордонних умов життя города. Але коли Донщина, в якій при вищезгаданій межі українського населення майже стільки ж, скільки донського козачого, не матиме свого самостійного державного існування, при якому права Українців були забезпеченими, а ввійде в Російську Державу, як адміністративна частина її і вибуде з союзу з Україною як Держава, то в такому разі через переміну матеріальних умов на підставі яких склався договір 7-го августа 1918 р., і східня межа Української Народньої Республіки вже не від Республіки Всевеликого Війська Донського, а від Донської Области, повинна йти по етнографічній лінії більшости Українського осілого населення, з деякими поправками. В такому разі східною границею України буде лінія: починаючи від вищевказаного пункту на півночі (за Банною на межі Вороніжчини) на південь, а саме на Гарячий, Краснопілля, Круглий Абазів, Березнячі, Казанську, Мигулинську, Красноярський, Провальський, Віжинський, Макієвку, Степанівку, Большинську, Калитвенську, Дубовий, Погорілів, Уст-Білокалитвинську, далі, опустившись трохи на південь, повертає на захід на Богданів, Каменську, Гундоровську, звідти спускається на південь на Дар'євський, Кутейники, Грушевську, Ростов, а звідти спускається трохи на схід од Новобарайського та Ільнки до р.Кутай, звідси повертає на захід на Кашавську Катериновку і Ельськ. Ся межа реставрує стару площу України, од якої годів за 30 до сього одрізано було запоріжські землі з Таганрогською Округою й прилучено до Донської Области, щоб там не жили євреї, яким пробувати на Донщині заборонено.

НА ПІВДЕНЬ: лінія од Новоселиці, по старій межі з Румунією, включаючи до України весь Хотинський повіт, по лінії Атаки на Дністрі, далі по р.Дністру (Сороки, Вад-Рашков, Дубосари, Грігоріанів) до г.Бендери, звідти до меж Акерманського повіту, який із Ізмайльським повітом належать Україні, нарешті йдуть Чорне і Азовське моря, що омивають Україну з Півдня, включаючи до неї Крим.

НА ЗАХІД: починаючи з Сарнак межа йде по лінії: Межиріччя, Радин, Пугачів, Красностав, Щебрешин, Білгорай, Тарноград, од якого йде на

південний захід і переходить на лівий бік Сану до Лежайська, далі йде по Переворськ, Канчугу, Монастир, Явірник, Динів, Домараф, Коросна, Жмигород по при Горлиці і Грибів на Корову Руську, Навойову, попід Старий Санч до Шляхтової на Білу і Чорну Воду та Яворки через Пінини аж до Угорської границі; від Шляхтової межа йде в південнім напрямі на захід від с.Великого, Липника, а звідці звертається на південний схід в напрямі до Любляв (Любовні); на північній схід від Старої Любовні йде в південнім напрямі до Якубян, далі до Ходермарк (Гедерморка): а звідці на південний схід до Торисок і Подпрога, потім на північ до Ольшавиці, Штельобаха, опісля вигнутим на північ півкругом до Сабилева і Жайківців: звідці півкругом на північ від Бартерельда (Бардієва) до Зборова, потім східним берегом р.Яруги й Топли до Петков (Петківців), через Волову (Валків), Брештов (Берестів), Дедатон (Дедачовці), Машкоч (Машковці), Сина (Снини) до Валашковець, Поруби, Хлівище, Хуньківці (Гоньківці), Котош, через Гуту та Онаковці до Ужгороду (Унгвар), Котерчени (Коріткани), Пркуша, Батан, Загон, Батич, Загон, Барьбово, Ремету, Квасово, Кумнату, Егреш, Карачфальву, Сирму, Гимлівці, Вилатин, Вишково, Буштино, Урмезово, Ремету, Тересву, Довгополе, В.Апшу, Михову, В.Гуну, Красне, Руськово (Грельшо-Виспо) до Вишова, далі до Кирлібаби, звідки межа переходить на Буковину і йде на Руську Молдавицю, Виків, Сторожинець, Чернівців, загинається півкругом до Радівців, йде на М.Серет, Глибоке, Боян і Новоселицю.

До України належить також Кубаньщина та Черноморщина в їх етнографічних межах⁶.

До цих пропозицій додавалася детальна пояснююча записка «Державні межі Української Народної Республіки», якою обгрунтовувався етнографічний принцип розмежування народів, що передбачав виключення всяких можливих захоплень і «імперіялізмів» і в його основу було «покладено декларацію президента Вільсона»⁷.

Крім того, визначені кордони УНР також деталізувала й обгрунтовувала «Пояснююча записка в справі етнографічних границь суцільної української території», підготовлена професором Йосипом Пеленським⁸.

Проте вказані кордони, визначені за етнографічним принципом і які відповідали нормам міжнародного права, українським дипломатам було дуже важко втілювати в договірні акти з сусідами. Скажімо, російська делегація не приймала українських пропозицій, затягуючи переговори аж до осені 1918 року, свідомо їх провалюючи. Щоправда, цього треба було і очікувати, оскільки, визнавав пізніше її керівник Христян Раковський, Ленін пояснював йому, що «більшовики мусять вести переговори з Україною, бо того зобов'язалися в Берестейському договорі. Однак тих переговорів не треба трактувати поважно, бо все воно переходове та проминаюче»⁹.

Окупувавши збройною силою Бессарабію та Північну Буковину, відмовилася вести переговори про розмежування і Румунія, хоч українське МЗС неодноразово зверталось до неї з цього приводу. Не дійшли остаточної згоди українські дипломати і з білоруською делегацією на спеціальних переговорах 19-23 квітня 1918 року. Зокрема, білоруська делегація, очолювана О.Цвікевичем, наприкінці переговорів заявила, що «лінія границі, проведена нами на однім із засідань, носила характер чисто приватних наших вступних переговорів, при чім при наміченню мінімальної границі ми повинні замітити, що Гродненщина з Брестом, Дрогичином, Більськом, Кобрином і Пружанами всіма Білорусинами вважається за білоруську територію. Разом з чим в переговорах о границі для Білорусії, як рівно ж і для України принципіально значіння має усталення нормальних етнографічних границь Білорусії на сході і півночі, і тому важно і необхідно, щоби Україна всіма засобами помогла зі свого боку активній участі нашої делегації в Курську»¹⁰.

А з поляками, які погодилися визнати самостійність УНР, довелося заключати важку для України Варшавську угоду в квітні 1920 року, що позбавляла нашу державу західних земель.

Але українські дипломати і за таких несприятливих умов, особливо ж через зайнятість етнічної території чужими військами, а пізніше й повної втрати її Урядом УНР, обстоювали інтереси рідного народу.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Рудницький С. Коротка географія України. - К., 1919. - С.6.
- ² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). - Фонд 1115. - Опис 1. - Справа 45. - Аркуш 25.
- ³ Там само. - Арк. 25.
- ⁴ Чотири універсали. - К., 1990. - С. 10.
- ⁵ ЦДАВОВУ. - Ф. 1064. - Оп. 1. - Спр. 5. - Арк. 25 зв.
- ⁶ Там само. Ф. 3696. - Оп. 1. - Спр. 178. - Арк. 7-8.
- ⁷ Там само. - Спр.56. - Арк. 18-24.
- ⁸ Там само. - Спр. 178. - Арк. 1-3 зв.
- ⁹ Діло (Львів). - 1925. - Ч. 27.
- ¹⁰ ЦДАВОВУ. - Ф. 2592. - Оп. 62. - Арк. 34.